

viszonyai, annyi bizonyos, hogy ha a terv megvalósul, a nagy katalógusban az emberi szellem képviselői állandó békés találkozóra fognak összegyűlni. S ha talán az eszmék, a tudományos nézetek így egymás mellé állítva az eddiginél gyakrabban kelnek harcra egymással, e harcok fergetegei után mindig fényesebben fog fölragyogni az igazság napja. A dolog természetében rejlik, hogy ily egyetemes feladatok megoldásánál általános lelkesedésre s minden művelt nemzet buzgalmára és érdeklődésére van szükség. Ezeknek a praktikus szempontoknak s különösen a mi specziális nemzeti feladatainknak kifejtése azonban nem foglalhat helyet ebben az ismertetésben. Kellő időben és alkalommal a részletkérdések megvitatásában szintén kifogja venni részét ez a folyóirat is, mely becses feladatának tekinti e hatalmas közművelődési mozgalom megfigyelését s törekvéseinek mentül hathatósabb támogatását

KOLOZSVARI CZEMENTES JÁNOS KÖNYVE.

Közlő: HERZFELDER ARMAND DEZSŐ.

— Második, befejező közlemény. —

(43b.)	floreni	16	grossi	24	floreni	6	grossi	9
		15		22 $\frac{1}{2}$		5		7 $\frac{1}{2}$
		14		21		4		6
		13		19 $\frac{1}{2}$		3		4 $\frac{1}{2}$
		12		18		2		3
		11		16 $\frac{1}{2}$		1		1 $\frac{1}{2}$
		10		15		$\frac{1}{2}$		$\frac{3}{4}$
		9		13 $\frac{1}{2}$		$\frac{1}{4}$		$\frac{3}{8}$
		8		12		$\frac{1}{8}$		$\frac{3}{16}$
		7		10 $\frac{1}{2}$		$\frac{1}{16}$		$\frac{3}{32}$

(44a.) Capitulum 1.

A fazakaknak a kemencheben valo berakasarol

Előzőr az kemencheth egy Nehany oraýg fwtený kel. Mind adig Meglen belöl Meg feieredik es Meg twzesedik. Annak vtanna Nýsd meg az zaýath es Hertelen Ne ragd bele az fazakakath, Meglen az belsö¹ feiersege az kemenchenek feketere kezd változ-tatný. Mertha Mýngýarast be Rakod öket a twzes kemencheben, tahat Nagý karth vallaz.

Mert az twznek hertelen sebessegenek Mýatta az ewstnek

¹ a »belsö« szó után »reze« állt, de ki van törölve.

nagyob reze, az cementh porban az fazakakban Meg emeztetik es el vez.

(44b.) De mikor Immar az kemenche zepen Meg engödöth, akoron zepen Rendel Ragdbe öketh es Meg lasd, hogý elne döched es hogý az fedök elne essenék rolok, es annak vtanna be chinald az zaýath es az teglak köziben garasokat tegý, hogý a kemenche lelekzetet vehessen, es ottam¹ Nýsd meg az kemenche boltýan valo felsö lukath, hogý az cementh pornak a paraýa azon ký Mehessen. Mert ha az nem volna, tahat az Neduesseg Meg zakaztanaya az fazakakat.

Mýkor annakutanna, Mýnth egý oramulua, az fazakak Meg twzesödnek, akoron alikat be kel lsmeg chinalny, Mert ký parlo-doth²⁾ a Nedmesseg² belölle.

(45a.) Capitulum 2.

A twznek Mogýarol.

Mindenha egý arant kel a twznek eggný, es Ne legýen Igen Nagý, hogý az arany Meg ne oluagyon az cement porban. Ollian legýen, hogy Mindenkoron az fazakak es az kemenche veressek es twzesek legýenek. Ezokaert Igen Jol kel reaýa vigýaznod az twzmelleth. Mert eben vagyon az cementelesnek fő Mestersege. Ha Echer Meg alozik, zinte vyonnan kel Mindenth kezdený vý cement porral.

Capitulum 3.

Medig allianak az fazakak a kemencheben.

Az Regzet³⁾ wdö 24 hora, de ez Jelröl Meg esmered. Mýkor az cementh pornak Ereýe elmulth,

(45b.) Mýdön a 24 hora elközelgeth es latod, hogý a kemencheben egý sarga Vekoný köd kezd fen labny⁴⁾ az zaýan ký Jöný, az a Jele, hogý Immar az cementh pornak az ereýe elkölth es touab az aranyban semmith Nem cheleközik.

Capitulum 4.

Az dictarol es signumrol.³

De eth vegyed ezedben, Hogý az Indiciomoth Elö vegyed, es Meg lasd Mýkoron cementelný akarz, hogý ahoz valo signu^mban kezgyed Mwuedeth, Tudny Illik, az kosban, orozlanban, sagitariusban, es Mý Mikoron sextillis es trinus Martis vagyon. Mert akoron könnyen vekhöz Megýen az cementeles; de artalmas az quartus⁴ Martis.

(46a.)⁵

¹ »Ottan« helyett.

² Olvasd: »neduesseg«.

³ E bejegyzés a lapszélre van írva.

⁴ Utólag más kéz »quadratusra« javította.

⁵ E lap üres.

(46b.) Az aranýaknak Ismeretý. It erdersegben ³⁷) az mý warasok esfaluk wadnak es patakok, ký ký Mind Neuezet zereuth.

Aurum habens karat 19½ accipe m^{arcas} 3, adde sibi argentum p^{esetas} 12 et sic fiet karat 18 et sic inpondere videbis lucrum.

Aurum habens karat 20 accipe m^{arcas} 3, adde sibi argen-
tum¹ p^{esetas} 16 et sic fiat karat 18.

Aurum habens karat 20½ accipe m^{arcas} 3, adde sibi argen-
tum p^{esetas} 26 et sic fiet karat 18.

(47a.) *Argentum*

Marca 1 p^{eseta} — karat 19½ m^{arca} — p^{esetae} 4 fiet karat 18

Marca 1 p^{eseta} — karat 20 m^{arca} — p^{esetae} 5½ fiet karat 18

Marca 1 p^{eseta} — karat 20½ m^{arca} — p^{esetae} 8½ ⅙ fiet karat 18

(47b.) Aurý lavatilis limitatio.

Item aurum de Caproncha et de Kissund habet karat 22½
m^{arca} 1 florenos 59, p^{eseta} saginatam autem florenium 1, denarios 22;
karat 22½.

Item aurum de Joffw habet karat 22, m^{arca} 1 florenos 58,
p^{eseta} 1 florenum 1, denarios 20; karat 22.

Item aurum de hatchak et de Szwl habet karat 21, vel
20½; m^{arca} 1 florenos 54 vel 53, p^{eseta} 1 florenum 1, denarios 12;
karat 21.

Item aurum de Pien habet karat 20½; m^{arca} 1 florenos
53½; p^{eseta} 1 florenum 1, denarios 10 vel 12; karat 20½.

Item aurum de Solmos habet karat 18; Marca 1 florenos 48
vel florenos 49, p^{eseta} saginata florenum 1, denarios 2 vel 0;
karat 18.

karat 17½.²

(48a.) Item aurum quod portant de Offombanya, de Schlactii vel Abrugýbanya, de aliis 4-or civitatibus, semper est friscatum³ et eiunt secundum gradum et tabulam.

Item aurum de Berwin ultra Kõrosbanya habet karat 22;
m^{arca} 1 florenos 59 vel 60, p^{eseta} 1 florenum 1, denarios 18;
vel 20, karat 21½.

Item aurum de Jodia et de Kilesd habet karat 19; marca 1 florenos 50 vel 51, p^{eseta} 1 florenum 1 denarios 4 vel 5; karat 19.

Item aurum de Ilokws et de Zalosd habet karat 22; m^{arca} 1 florenos 59 vel 60, p^{eseta} 1 florenum 1, denarium —; karat 22.

(48b.) Item aurum versus Hunyad hoc est de Schwl et de Torda habet karat 18; m^{arca} 1 florenos 53, p^{eseta} 1 denarios 12;
karat 18.

Item aurum versus Tordam et de flumine eius ut in

¹ A dõlt betük aztjelzik hogy az eredetiben az alchimiai jel van használva.

² Utólagos bejegyzés.

³ Aligha nem »friscatum« helyett.

plurimum portatur ad Kaiendinum, ad Albam, ad Megies, ad Kwkol-lowar, quum fiunt nundine et est aurum gravature, quod semper emitur secundum $\text{karat} 17$ pondus leve, quod quintinum dicitur et sic $\text{p}^{\text{eseta}} 1$, videlicet $\text{d}^{\text{enarii}} 80$, et sic p^{esetae} saginatae 5 valent $\text{florenos} 4$ et in igne deficit non parvum et habet

(49a.) $\text{karat} 17$ vah(?) et $\text{p}^{\text{eseta}} 1$ $\text{denarios} 65$ ad placitum.

Item aurum de Volachia in Athcka inferiori et in loco Loc-tor dicto habet $\text{karat} 22$; $\text{marca} 1$ $\text{florenos} 58$, $\text{p}^{\text{eseta}} 1$ $\text{florenum} 1$, $\text{denarios} 22$; $\text{karat} 22$.

Item aurum de Kÿps habet $\text{karat} 20$; $\text{marca} 1$ $\text{florenos} 54$, $\text{p}^{\text{eseta}} 1$ $\text{florenum} 1$, $\text{denarios} 10$ vel 12 ; $\text{karat} 20$.

Item aurum de Campo Longo et flumine Dombawicha dicto habet $\text{karat} 19\frac{1}{2}$; $\text{marca} 1$ $\text{florenos} 52$ vel $52\frac{1}{2}$, $\text{p}^{\text{eseta}} 1$ $\text{florenum} 1$, $\text{denarios} 8$; $\text{karat} 18\frac{1}{2}$.

(49b.) Item aurum de Feierwyz habet $\text{karat} 18$; $\text{marca} 1$ $\text{florenos} 49$, $\text{p}^{\text{eseta}} 1$ $\text{florenum} 1$, $\text{denarios} 2$; $\text{karat} 18$.

Item aurum de Solmos circa Dewam quod est quintinum, habet $16\frac{1}{2}$ vel 17 ; $\text{marca} 1$ $\text{florenos} 44$, $\text{p}^{\text{eseta}} 1$ $\text{denarios} 80$ vel 85 vel 87 , et in igne deficit multum.

Item aurum de Kalotazeg habet $\text{karat} 18$; $\text{marca} 1$ $\text{florenos} 51$. $\text{denarium} -$; $\text{karat} \frac{20}{18}$

Auri Karansebesiensis $\text{marcam} 1$ vendunt $\text{florenis} 60$. Ex qua una marca dum reducitur in massam, pene semper depereunt $\text{pesetae} 3$ et

(50a.) valebunt iuxta librum gradum in auro $\text{florenos} 52$, $\text{denarios} 50$. Hanc summam excipient, restabunt $\text{floreni} 7$, $\text{denarii} 50$, quos dividero per $52\frac{1}{2}$, venÿent in additione ad singulum aureum $\text{denarii} 4\frac{1}{4}$.

In quibus locÿs Transsylvanie inveniuntur aurum lavatile: Abrugbanÿa capituli Albensis districtus castrî Hwniad in arbitrio regis, districtus Biztriciensis, Offombanya regie maiestatis, Kalotazeg nobilium.

(50b.) Pertinentia castrî Salyo episcopi, Keresbanya domini de Bathor, pertinentia Karansebes regis, pertinentia castrî Zwryn regis, Twrochko nobilium, Aranyas.

Alia descriptio:

Abrugÿh	}	$\text{karat} 16$.
Bizere		$\text{karat} 17$.
Felso ochwa	}	
Vÿdal		
Vÿfalw		
Zent giorgÿ		$\text{karat} 18$.
Patsaga		

(51a.) Lwpsa	k ^{arat} 20.	
Dara wõlgÿe	}	
Dara pataka		
Serchianos		
Azolos patak		
Kozep Jerche patak		k ^{arat} 21½.
Almos patak		
Kÿs aklos		
Nagÿ aklos	}	
Belwar		
Barrabas patak	k ^{arat} 21½.	
Aranÿafw	}	
Caproncha		k ^{arat} 22.
Calotazeg aliquum	k ^{arat} 18—20.	

Argenti marca singula continet:

Offombanÿa auri p^{esetas} 5 vel 7, vel 8, vel 9, vel 10.

Radnÿa auri p^{esetas} 2 vel 1½, vel 1.

(51b—56b.)¹

(57a.)

1568

Mÿkor Zebeben Voltam Volna az cementen tudnÿ Illik
1568 esztendõben.

Fuit album aurum m^{arcae} 156, p^{esetae} 40, karat 17½

Constat facit

Finum aurum facit m^{arcas}

finum cum addicione m^{arcas} —, p^{esetas}.

Ez vala tertia Inposicio, de Maradot vala hatra azbol m^{arca}
34, p^{eseta} —.

Ez akarattal tãm be, hogÿ en egÿ twzbõl kÿuegiem Regÿ
zokasomzerint, Nemhogÿ egÿbeⁿ auagÿ kettõben vagÿ harombaⁿ,
de meg 4ben auagÿ õtbenis alÿg hoztam vala kÿ, oka penÿg
ez hogÿ Mind az elõbÿ es az vtozorinak az betetelben

(57b.) Valo fazeknak arannyal valo berakasaban, az zajat
vlÿ Igen be raktuk volt, hogÿ az kemenche Mind anne Ideÿg
foÿtua volt, kÿt Mÿ ezwkben sem vottwnk volt.

De ez secretum ezben az tudomanban, hogÿ erre viselÿ
gondot, hogÿ az teglak közõt az garasokat vgÿ rakiad, hogÿ sus-
piriomot vehessen közzwllök, Mert Mind az also boltban es Mind
az felsõ boltban Nem õperalhat (*igy!*) az twz, vgÿ annera hogÿ
Meegchak 1 gradusra sem vÿheted fel, ha harmadnapeg egetnedis;

Azert az derekat 3 twzben hoztam kÿ ezen tudatlansag
alat, Azert ezt ezemben vöm, mikor p^{ro}bat akartam

¹ E. lapok üresek.

(58a.) volna venny benne, az ora beteluen; vgý vöm ezembeⁿ, hogý Megnitam az zaiat es Joban kezde egný, hogýne^m Mint Mýkört be uala rakua; ez vala penyg zent egied napian, kýs azzoný¹ huanak első napian 1568. De azert Megis vagion Mas gianosagomis vgian ezen aranyra, tudný Illik hogý vram apank Vachý Peter, Mert Mindeⁿkort addiciot beleie es annak előttees sok rezes aranyakat hoztakuala, kýt soha Nem tutta^m es ő sem tudot gondolný, hogý az a sok rezes arannak addicioiat Nem gondolta es Nem computalta Meg es annak felette Merte az Regulazerint valo adiciot, ez is volt az defectus aban, ky ennekem gyanosagom.

(58b).

1567

vrunck öfelsege adot vala Nekwnk az almasý banýa aranyát, peter deak által m^{arcas} 75, p^{esetas} 10, k^{arat} 14, ezt hogý betewök zent katalin azzoný Napian, első cemmentben lön gradussa k^{arat} 21½.

Masod betetelben volt orank is es felliebment vala Joual 23nal annak az cemmentin es kimosasan haborottunkuala meg⁴⁸⁾ Ifiw Vachý Peterrel,

1569

Masodik Inposicion vala arany album m^{arca} 180, p^{eseta} 31½, k^{arat} 16½, zwkón, első twzben Jart ora 32, kellet volna lenný Meeg 4 oranak, löt volna vgý tekelletes, de ez orabanis löt 21½ k^{arat}.

Masodban is betöm⁴⁹⁾ löt — 2

De ez tanachom, hogý első twze legien 36 ora, Megnem banod, de zep lassan elsőben etc.

(59a.) De ezt vegied te ezedben, hogý Mikor az aranyát az kemencheben tezed, az kemenche Mind aranyastol Jolmeg fwllion,⁵⁰⁾ lassan, lassan, Mint annak előtte Megmondottam, ahoz zam-laluan az orat, kýt tuch hogý Minden közöt Igazb regula, ký dichirendő, chak meny vegere.

Az ký veuen, Meglatod, Menyre Ment az gradussa, ahoz tudod Magadat tartany az Masik twzben, hogý az twzet Meny gradusra kel vined, ký az tek[e]lletes ligara vihesse az aranyát, vgý Mint karat 23½.

1570. die 6. mense February.³

Masod tanach adasom ez: te Cemmentes ký uagy, hogý az meg tanolt, es regzet tudomanýodat Mas ember zouara elne hagiad, Mint az Jart vtat az Jaratlanerth,

¹ E szó után »napia« állott, de szerző kitörülte.

² Utólagos betöltésre szánt hely.

³ Az évszám melletti ezen dátum két első szava egy sorban áll, az utolsó a bal lapszélre van írva.

(59b.) Mert karat vallod, Mint en vallottam keecher, hogý az oranak heat hattam az kamora Ispan zouara kepest,⁵¹⁾ az Mint en annak elötte chelekettem, azt elhagýuan.

1571¹

Harmad tanachom, ez ky azonkepen secretom, Mint az töby, hogý Mikor az aranýat az kemencheben töttek es Megfwlt es Jar, tahat az zaian ky *leleket* ky *jö* az Nem *jö*² gondot visely real[a], en azt Mondom

1571. die Aprilly (*igy*) 6.

Touaba emlekezem az vý kemencheben valo araný beteteleröl, kit Nem hittem es reaiais Nem tartottam, de ömagatol löt Illien modon, hogý az orarýg³ tartuan, tudný Illik Mint zokas, vgý Mint 36 oraig,

(60a.) Löt az gradussa karat 23 meeg fellieb, de ha tuttam volna reaia tartozný, tahat chak 2 oraýg löt volna benne, Meg lot volna az tekellertes gradus 23 $\frac{1}{2}$, töttem felet be esmeg es Jart az kemencheben vgýmint —⁴ oraýg, kýt te obserualý minden wdöben, ha Jol akarz chelekedný, de azert smaydeek⁵²⁾ volt, nem törö; Isten akarattialbol Az arannak summaia volt, kit be töttem, m^{arca} 75, p^{eseta} 30, hogy ky vöttem es ky mostam löt, belölle defectus m^{arca} —, p^{eseta} —, de ennelkwl nem lehet kwlömbön, hanem az Cemmentes Jelen legien az sarfelcinalasban es az valasztasban, hogý erche Mený araný legien az ezwstben. ahoz tarcha magat.

(60b.) Jo araný festek Mwhöz valo.

Vegý gris pant loth 1, galichköuet loth 1, saletromot loth 1, zalamiakot loth $\frac{1}{2}$;

Chak Meg kel kenný vele az Mwuét es vgý kel fel egetný es Meg oltany.

Ad fundendum cornu.

Accipe limaturam cornyum et ponas ad ollam novam, postea recipe calxem vivam 3 partes, cineris soluty vel coagulati 2 partes et 1 partem tartary calchinati et de istis fac lixivium et funde de illo lixivio ad limaturam cornuum et coque simul et sit pulmentum. Item recipe colorem quercus bene pulverizatum et appone,

(61a.) coque cum eo bene et postea funde, de hec poteris facere manubria cultellorum.

(61b.) Mykor Irnanak 1567 výrag zeredan estue 9 orakort, löt

¹ A lapszélén.

² A dölt betűkkel szedett szavak titkos betűkkel.

³ Tollhiba »oraýg« helyett.

⁴ Utólagos betöltésre szánt hely.

leanya, kynek löt Neue Borbara, Az en katamnak, vgyan azon eztendöben löth Meginten halala, tudny Illik husuet vtan valo.

Mýkor Irnanak 1568 Cantate Vosarnapra virradolag effel vtan 2 ora vtan löt az katus katanak.

1569. Rogacio vosarnap elötualo zombatoⁿ temettwkel az zegeny vrunkat ven Vachy Petert 1569.¹

Zöch tamas tankoiatis¹ penyg temettwkel vgian vtannaualo zombaton aldozo vtan, Mikor Irnanak 1569 eztendöben, hogý az Mý kegielmes vrunk ö felsege ada az kamöra Ispansagot Ifiw Vachy Peternek, vgian azon eztendöne az eleyben ky cement lön.

(62a.)²

(62b.) Ezwsthes es Achelhoz valo wýz.

Vegy 1 loth valazto vyzeth es egy rez kenesöt es Egy keues ezwtstöt, vesd az valazto vyzben ezeket es io lezen.

Ha akarod Az Cristalt vag Achelt lagytany, vegy az rothat fanak az hammat es oltatlan Mezet, Egik anne legien, Mint az Masik, estölch vizet kwziben es had keet orayg forraný, es zwrđ le az vizet egy fazekben ruha altal, Ted bele az Achelt az vizben, Az kit Meg akarz lagitaný, 2 Napig had benne Allany, lagy lezen hogý zabadon Mechech³ rea valamit akarz zabadon

(63a.)⁴

1572

Banfipal v^{ram} adot aranyat az cemmentre:

marcas 2, pesetas 45, karat 20½, florenum —, grossos —.

marcam —, pesetas 4, karat 23½, florenos 6, grossos —.

Adot esmeg Pal uram penzt arany valtany florenos 300 denarios —

Forgach v^{ram} adot penzt arany valtany florenos 180, denarios —.

keet kupat adta^m el Melý Irua vagion desieknek.

Masodchoris adot penzt florenos 100, denarios — attam Zöch tamasnakis keet kupat kinek az arrauai tartozik

die 22. Juli tartozik felenchy⁵ Antal⁶

Ferenchy Antalnakis attam Egy kupat, tartozik az arrauai, kit az feiedelemnek adot.

Zöch tamasnakis attam keet kupat, tartozik az arrauai etc.

(63b.)¹

(64a.) Mikor Irnanak 1572, az tercia inposiciot az ö gradusatol Meg foztuan vgý mint az regulanak felette 24 orauai felInem

¹ Tankó = Tonkó (Antal).

² E lap üres.

³ Olvasd: »metszhetsz.«

⁴ Az egész oldal kitörülve.

⁵ Olvasd: »Ferenchy.«

⁶ E sor mintegy kivonata a következő passzusnak; a margóra van írva.

⁷ E lap üres.

vihetem ara az gradusra, az Mire kel vala, az egik kemenche az Masiktól tauol vala gradussaban Mert, az egik kemencheben 20 gradus vala, Masikban 23 vala;

De az első inposicio, kÿ vala nouembernek 9 napan 1571, finu^mra felment vala ez okal, hogÿ aztis 12 orauál vittem vala fel az fellÿwl Megmondot oranal.

Ez az dolog penÿg vala cemmentes Janos kamora Ispansagaban anno D^omini 1572.

(64b.)

1572

Augustusnak 30 napan granalta^m Vgian ezen eztendöben Masod cement, kÿ lön zent Janos Napiara.

Az tercia Inposicio, kÿ vala, vala s^{um}maia az album auru^m-nak m^{arca} 243 p^{eseta} 41, ezt egy twzben vgÿ Mint keet kemencheben töttwkbe;

Jartattam előzőr vgÿ Mint 36 oraÿg, akor p^obiaiat vöttem, volt 22½ karaton, vgian azon twzben tartuan vgÿ Mint 16 oraÿg, aztis meg probaluan, volt garattia karat 23.

Ezeknek penÿg oka ez volt, hogÿ anne sum^{ma} aranÿat 34 fazekben raknÿ chodalatos es halhatatlan⁵³) dolog csak hallanÿs, Nem hogÿ chak Miuelnÿs, ez okaert Meg od magadat tolle, Mert vgÿ Jarz, Mint en.

(65a.)¹

(65b.)

1572

Mÿkor Irnanak ennÿ eztendöben, tudnÿ Illik Cemmentes Janos camora Ispansagaban.

Hozot vala zekesfeieruarÿ andras deak vrunk ö Nagÿsaga akarattiabol aranÿat zeibenben tudnÿa, Mint Vrunck ö Nagÿsaga S B² Istuannak az erdelÿ vaÿdanak es az zekelek Ispanÿyanak aranÿat az Cemmentre, kiket bÿzonÿ Mind feluetete velem, kiröl önön maga bÿzonsagom, Mert az töket Nem erte, söt Mind allat volt

Touaba az constatot³ Meguetette önön magais, Nem lehet⁴ meg az p^oba vtan annak az summanak constattiat, hanem heat lel^{te} az finu^mhoz kepest, vgÿ zolok, kit önön maga Meg Jelentuen, Meg mondam Nekÿ, hogÿ az az dolog ö vetke,

(66a.) Mert nem Igaz ligan atta be, hane^m fellieb, Melÿnek apadasa az Miat löt elsőben.

¹ E lapra az előtte levő oldal szövege czeruzával mostani írással le van másolva.

² Olvasd »Somliay Batori« mint az a 24b. lapon áll.

³ Azaz a kapott mennyiséget.

⁴ Olvasd »lelhetete.«

(66b.) Cemmentum bonum et verum accipitur primo later optimus non lapidosus, nec arenosus, qui neque nimium ustus sit, sed mediocriter, neque nimium, neque minus, is frangetur in minutas partes super lapide aliquo duriore, postea per in cerniculum¹ purgatur vel seteriat^(?) semmel atque iterum. Quod vero crassius remansit, rursum funditur ac teritur quam minutissime atque eo melius, quo subtillius. Postea summitur sal illud etiam ac later per omnia in subtillissimum pulverem teritur, deinde hec duo simul miscentur.

Hec nota, quod salis una tantum pars, lateris autem due partes summuntur sicque simul comiscentur. et mediocriter madidatur, et illud dicitur commentum vel vulgariter cemmentum.

(67a.)²

(67b.) Mykor Irnanak 1573-ben, Az tercia inposiciot be tewök annak Mogia zerint, Melýnek valala, (így) s^{um}maia m^{arca} 110, p^{eseta} —, k^{arat} —.

Annak az twznek oraiat meg aduan, vgý mint 36, lön az arannak elsöben gradussa vgý Mint 23 böuön, Melý arannak felet be tewök Masodechor es tartok az ö gradussa zerint 14 orayg, es mene fel az Jo es Igaz gradusra 24-re

Melý tercia Inposiciohoz vala nagy ketsegem, hogý en nagy kart vallanak 3 okert:

1 az tönék felnem ereseert hogý nem erte fel az gradust, 2 az hogý rezes es felette slakos es az Massaban

(68a.) öttesben sokat apadot

Touaba az Merteknek apraianak könýw voltaert, melý apadasnak az s^{um}maia facit florenos 4.

Ezt penyg Irtam ezert, hogý az Mikor Illien dolog elödben Jöne, viselý gondot reaia, hogý kart ne valý, Mint en.

Azert ha az twznek gradussat tudod, vöd arra az kit tuch, vgý Mint keuseb orara, de az gradus egý arant Jarion az kemencheben, Mert az alab valo graduso arany hamarab fellieb Megien az Igaz ligara, hogýnem Mint az Jo es kemený arany, ha tudod az twznek gradussat tartatmý,³ Mint kel.

Azert ennek az s^{um}maia facit m^{arcas} 86, p^{esetas} —, apadot el benne az twzben m^{arca} 3, p^{eseta} 15.

De regradalný kellet, Mert Jo volt vgý Mint karat 24.

(68b.)

1574

Mykor Irnanak 1574 ad diem corporis Cristi⁴ Az primma Inposiciora lön aranyunk m^{arca} 179, p^{eseta} —, k^{arat} 17. Jar-

¹ Cerniculum = szita.

² E lap üres.

³ Tollhiba »tartatny« helyett.

⁴ Júnus 12-ére esett.

tattam az kemencheben vgÿ mint 36 oraÿg es löt gradussa k^{arat} 23 böuön vgÿ annera, hogÿ nehezen esmerÿ vala meg az ember egiket az Masiktol, Mellik Job az Masiknal, de hogÿ cha vad zine vala, ezokaert kelletek betennem es Jartatam vgÿmint 14 oraÿg, Melÿnek lön apadasa m^{arca} 3, p^{eseta} 24. Melÿ arany Mia lön nagy giötrelmem törese miat, de ezis ezert, hogÿ

(69a.) Echerismind⁵⁴) az tekelltes gradusra akarom vala vinnem de chak kicin¹ hea lön, Melÿnek az ö hirtelen valo gradus-sara vimi² egÿ twzben teue az törekenseget, Mert az cruditas benne rekedet volt Melÿről azt adom tanachol, hogÿ keet twzben vÿd veghez, ha azt akarod, hogÿ smaydek legien es k[e]useb Munkad legien velle es keuseb kölcheged az Mercuriu^m dolga-bol, es tekozlas benne Ne essek.

Tanachomat kerlek meg fogadgiad, ha tÿztesseget akarz vallanÿa Mwueddel az wdöben.

(69b.) Söt azt Mondom, hogÿ az Törekensege az arannak hozza az echer twzben valo feluitelenek akarattia az gradusnak, de zerenchetlenseg ha Jol nem talalia, hogÿ smaydek legiem.³

Az smaydeksagrol valo bezedem es Megis ez, hogÿ ha törük az virgaban az arany, tahat Mÿueld ezt, hogÿ ha az virga törük, tahat haÿch özwe es Ra[k]d porban fazekban az kemencheben, vgÿ Mint 12 oraÿg, es smaydek lezen, Ne vezteges sok mercurio-mot reaÿ (*igy*) es Ne arch se magadnak esse Masnak velle Mert artalmas Mindennek.

De vagiok nagy panazolkodasban karuallas Mÿa, hogÿ

(70a.) Mint lön ez primma Inposicioban dolgom, vgÿ lön, hogÿ karom nagy lön, de nem tuthatam, mÿ legien az oka, hanem gianakodam az Cemment sarara, Melliet Mÿkor meglatandok es veghez vÿhetek, akor tano bÿzonsagot tezek es vallast, houa kel Mutatnÿ.

(70b.) Anno Domini 1530

Negotium Joannis Cemmentarÿ in tempore pestis, que fuit anno domini 1530.

Historiam totam huius rei, si vita supererit, alibi describemus, forte etiam transeuntur in locis nonnullis, adnotavimus, quod Blasius Buchephalus quid cum Joanni Cemmentario fecerit.

Album aurum m^{arcae} 538, p^{esetae} 20 puri debuerat esse finum aurum m^{arcae} 410, p^{esetae} 33.

Hoc modo tota summa stabit per k^{arat} 17½ g^{rossos} 1½.

¹ Olv. »kicin.«

² Olv. »vinni.«

³ Olv. »legien.«

Si dederis rationem hoc modo, ut dicas te dedisse in puro auri $m^{\text{arcas}} 414$, $p^{\text{esetam}} 0$.

Quod in proba aureorum fuit $k^{\text{arat}} 23\frac{1}{2}$, certissime per $k^{\text{arat}} 18$ tota summa stabit, Si per gradus prescriptos albi auri $p^{\text{recium}} \text{minimo}$ queramus, facit in toto $f^{\text{lorenos}} 27116$, $g^{\text{rossos}} 27$.

Ex marcis autem 410 pure cuduntur $f^{\text{loreni}} 28290$.

Excipe prescriptam, manebunt pro lucro $f^{\text{loreni}} 1173$, $g^{\text{rossi}} 45$.

(71a.)

1543

Factum est chemmentum in Koloswar, cui presunt Petrus Horuat cum scriba servo Nicolano de Nagybanya, cemmentavit aurum Emericus Pazman, gener Joannis Chemmentary, In positionibus binis tractatum est hoc modo:

Inpositionis primae album aurum facit $m^{\text{arcas}} 196$, $p^{\text{esetam}} 0$, $k^{\text{arat}} 19$.

Finum aurum facit $m^{\text{arcas}} 151$, $p^{\text{esetas}} 30$.

Inposicionis secunda album aurum facit $m^{\text{arcas}} 213$, $p^{\text{esetas}} 42$, $k^{\text{arat}} 17\frac{1}{2}$.

Finum aurum facit $m^{\text{arcas}} 160$, $p^{\text{esetam}} —$, ita ut marce due essent purgamentum, et pesetae nescio quot, sed in uno deceptus est, eum enim cisuras fundent $m^{\text{arcas}} 50$, $p^{\text{esetam}} —$, tegely fractus est; remanserunt in cineribus $m^{\text{arcae}} 26$, $p^{\text{eseta}} —$, quod adeo frangibile fuit, uti cundi¹ nullo modo usque ad quosque inposuit granatum in cemmento usque ad horas 2,

(71b.) sed nichil profuit, neque et cera ut sulphur statuerat, rursus cum addicione granulatur et cemmentare, consilio tandem nostro usque cum bono mercurio —² quantitatem fundit et bene successit.

Ad chimmentum faciendum recipe ad unam m^{arcam} salis plumbi granulati $p^{\text{esetas}} 3$, *cupri*³ $11\frac{1}{2}$, p^{esetas} , pone ipsum solem ad fusionem et cum iam incipit fluere, tunc predicta addicio mox inponatur et moveant, ut bene simul fluant. Tunc granula et pone ad cemmentum, ut ibi stet hora $\frac{2}{3}\frac{4}{6}$, postea excipe et proba, si habet $k^{\text{arat}} 22$, tunc inponatur secundo et stet $\frac{1}{2}\frac{2}{0}$ horas in cemmento, si vero auro prima vice altius gradatur quam 22 k^{arat} , sic alia viche eo brevius stabit in chemmento.

(72a.) Nota, quando prima vice excipitur de cimmento, tunc reperitur de puro *auro*⁴ 3, aut 2, aut $\frac{1}{2}$ marcam, quod altius stat in k^{arat} , quam reliqua totius *auri*⁵ quantitas, et hoc servatur per se, ea ratione, quod si in secunda cemmentatione excelleret

¹ »cudi« helyett.

² A mercurium szó mellett egy jegy áll, mely azonban a higany alchymiai jegyével nem azonos.

³ Alchymiai jeggyel.

⁴ Alchymiai jeggyel.

⁵ Alchymiai jeggyel.

natura, tunc additur hoc aurum, et postquam libet cementationem, accipitur proba, ut se quispiam secundum hoc regere possit. Si vero altius ascenderet, quam deberet, videlicet si ultra k^{arat} 23 $\frac{1}{2}$, ad talle dicit Jancho civis, Cibiniensis, si cum centum marce essent auri, tunc duas marcas argenti addidisse.

Nota secundum camere dantur de tribus marcis floreni 204 quinque, fiunt autem Cibini ex tribus marcis floreni ducenti quinque, Cremici (*igy*) vero ducenti et sex, nunc vero floreni 207.

(72b.) Nota cuilibet marce a 12 k^{arat} usque ad 20 adduntur 3 p^{csetae} plumbi et 2 pars *cupri*.¹

1582 dies 3 aprilli karat 22 $\frac{1}{2}$ ez zerint addiciot Mindenfelet.²

Item a 20 karat usque ad summum adduntur uni marce 1 $\frac{1}{2}$, p^{csetae} plumbi et $\frac{3}{4}$ pars *cupri*.³

Magna semper fuit ad usum cementis suspicio, quod ad ipsorum opinionem lucrum camere non reddat, opinantur enim perfecti ad singulam marcam puri debere provenire quatuor aureos, quasi vero sit in arbitrio cementis, dare, quantum optaverunt, et credant semper reddere posse, nisi furaretur. Ad hanc evitandam suspensionem hoc modo cementis faciat.

Post granationem cementis ponderet m^{arcam} 1 auri gravati, detque in manus perfecti,

(73a.) qui eodem modo, ut ceteri cum pulveribus cementicis in ollam componat, sit presens, dum inponitur in fornacem, nec absente illo excipiatur, exceptam ollam det illi, ut mos est ad abluendum et rursus cum pulveribus cementis, si necesse fuerit, relincum aurum, ne ipse neque servi contingant familiares; quantum ergo ex una m^{arca} provenerit puri, tantum de relincquis omnibus expectet a cementario. jam vero leuge maior de argenti ex pulveribus reducti defectu oritur suspicio; horum causas multas mos descripsit, hec tamen duas tantum potissimas adnotabimus, non de lutum juxta gradus additionem et justitiam reducentium.

Item Cibinienses semper compellebant cementarium ad argenti ex luto cementi reductionem et quem ad modum de auro, ita de argento tenebatur reddere rationem;

(73b.) quo loco cementarius illam veterem regulam expungere non poterit, sexta scilicet ut isti jura antes (?) volvat tercia partis dimatione reddere, hoc quidem in Vngaria, sed in Italia secus, ut in libro septimo de cemento faciendi scripsimus.

Item cursoris malignitatem lucrum camere diminui potest et fidelitatem augeri, quid super hoc magister Matias auri cursor Cibiniensis dixerat, ex diario nostro anni 1539 die 15. Nouembris

¹ Alchymiai jeggyel.

² E sor a margóra van írva.

³ Mindkét fém alchymiai jeggyel.

erit colligendi (*igy*), quid item tempore Petri Horwat circa festum Galli 1543.

Circa festum Gallÿ cementum est factum perfidibus Horuat Buciphaloque pro utati (?) m^{arcae} 315, p^{esetae} 38.

Ex purgato m^{arcae} 2, p^{eseta} —, multum de lucro gloria-buntur et Emericus qui Vocon gessit, Joannes Niquo qui bona-rum scribarum agens per se ceteros contemnebant,

(74a.) cum igitur circa festum Caterine cessalia¹ remensa fundebantur, erant prope m^{arcae} 50, iam auro liquefacto et ad marcas 24 in virgis effuso tegellus fractus est. Collecto iterum ex cineribus auro, dum rursus fundetur et in virgas ducentur, adeo efferatum erat, ut cudi nihilominus possit. Sic ergo granu-latum aurum finum cemmentavimus sine ulla additione. Nihil profuit m^{arcae} 53 neque sulphuris, nec cere in liquefactione additio, postea statuit facere additionem et fecit die dominico in festo sancte Caterine atque inposuit auri fini m^{arcas} 25, p^{esetam} — ad cemen-tandum, opera autem nostra composita fuit additio, nihilominus non sine gravissimo damno negotium transegerunt.

(74b.) Fabianus literatus civis noster attulerat albi auri m^{arcas} 28, p^{esetas} 13, cementavit more consweto et post bonam inpositionem excepit ultra, quam par erat gradatum, tempore gra-dationis probatum habuerat k^{arat} 18 finum, ergo erat m^{arcae} 21, p^{eseta} $\frac{1}{2}$, quod cum in virgas fundetur cuperetque infusione degra-dari, addit aurum quod antea per antimoniom fuerat fustum, unde factum est adeo frangibile, ut numquam martello cederet, quare oportuit totam massam rursus granare, inponere et cemen-tare cum maximo camere detrimento, nam non amplius, quam florenos 21 in lucrum dedit, 1 voluit in cementum, animadversus Fridericus Malch amicorum tam(en) precibus est delimitus.

(75a.) Album aurum m^{arcae} 28, p^{esetae} 13, k^{arat} 18, con-stat florenos 1441, g^{rossos} —;

finum m^{arcae} 21, p^{esetae} —, facit florenos 1449.

Hic ad lucrum supputatur argentum et ab argento sepe-ratum aurum.

Rubificatio veneris.

Recipe —² partes 2 vitri fussibilis, glauci partem 1, —³ salis nitri partem 1, pulveriza et misce, cum isto pulvere cemma-ta laminas veneris et erit k^{arat} 18, cui, adde argentum, et si ibi esset *mercurium*⁴ fixum, in calce viva melius fieret.

(75b.) Quomodo aurei cuduntur ad k^{arat} 23 $\frac{1}{2}$.

Non in omnibus cameris Hungarie, sunt autem tres in regno toto: Cremicia, Riuuli dominarum et Cibirensium. eque gradatur

¹ cessalia=serpenyő.

²⁻³) olvashataflan jegyek.

⁴ Alchymiai jeggyel.

aurum ad faciendas monetas aureas. Cibini sepe faciunt ad k^{aratos} 23½, quem alibi finum esse descripsimus.

Eque et ad eundem k^{arat} faciunt sepe in Riuuli dominarum, nonnunquam etiam dempsius.

Cremicie autem semper fere ad k^{arat} 23, quod vel hinc intellegere licet, ad hinc annis sex tempore Ludouici regis et Marie regine iudex Crimiciensis ex commissione principum examinatus jure videndo affirmavit aureos in Cremicia fieri semper ad k^{aratos} 23, et fieri ex singulis marcis auri fini $f^{lorenos}$ 69, unde fieri, ut lucretur camara ex singulis marcis

(76a.) $f^{lorenos}$ 5, g^{rossos} 48, hec ille verum, hęc 48 g^{rossi} supputantur in verum. Nam si aurei fieret ad finum vel ad k^{aratos} 23½, quod idem est, provenerit lucrum camerario ex singulis marcis auri fini f^{loreni} 3, g^{rossi} 42, non supputata —¹ g^{rossi} videret 48.

Qualles aurei cusi fuerint in Riuulo dominarum. Sub obitum regis Joannis mense Augusti 1540 Paulus Murani cemmentum fecit in Riuulo dominarum, ex quo ausus est emittere aureos k^{aratos} 21 vix habentes, in contemptum venerant ad hunc viventem.

Joannes rex monete sub nomine suo cuse hominum huiusmodi temeritatem fit, ut eciam auri contemnantur.

Idem et efferunt, (?) quanti se putantur, qui pre se ceteros contemnantur,

(76b.) qui nuper ex mendacitate emerferunt, qualles omnes fere Joannis regis satellites extiterunt.

De addicione.

Addicio monetarum aurearum sit argentum, licet sibi cuprum apponatur contra jus floreni Hungaricis, (*igy*) qui deberent habere k^{arat} 24, sed jam et is argentum apponatur, cum hoc aurum Renensem (*igy*) esse oporteret.

Et aurum quod habet 24, vocatur purum, aurum autem Renensem dicitur habere k^{aratos} 18 et granum 2, hoc est k^{arat} 18½, si minus fuerit, est contra ordinationem Cesaris.

(77a.) Minek elötte granalný akaraz, ez következendö Irasokat olvasdel, kwlömben hozzaia Ne kezgy, kyualkeppen ez könjuechket, Mert sok dolgokat talalz tudomanyodnak chelekedetednek segitsegere, ky dichirendö, es Meg közönz es Meg aldaz erette. Mert byzoný probalt dolgok Mind per me etc,

Scriptura legere docet, praxis cum opere confirmet, sed vigilare oportet, diem et oram observet, ignem in fornache medio-criter teneth.²

(77b.) Mýkor Irnanak 1575 eztendöben Marciusnak 28 Napian,

¹ Olvashatatlan jel.

² Kijavitva »teneth« ra.

Talaltam egy týtkos Jeles bölcheseget, kit soha Nem hallottam Mastol es Nemis lattam Mastol, hanem Isten velem leuen, en Magam Meg kisirtem býzoný Nagy gondal es felelemmel, az secunda Inposicioia aranya vala törö, kit soha ký nem verhettek volna, kýt en Mingiarast meg öttek töröuen, Mert latam az Mercuriomnak sok voltanak apadasat, Melý karosnak techik vala Nekem, gondolom azt, hogý Job ennekem 50 penz arra fat el költenem, hogýnem Mint keet vagý harom forint arra Mercurio-mot elköltenem, es zenet tegelt reaia veztegetne^m.

Secretum est quod non audivisti.

(78a.) De generacio¹ Joannis Cemmentes de Coloswar.²

Mýkor Irnanak 1572. tudný Illik decembernek 3 napan, kýnek Neue Janos, susananak Annak elötte löt vala vgý Mint 1571 kataya susanak.

1572

Mostan es lön vgý Mint chötörtökö^a auagy zeredan Janchy nappal,

1575 Gienelogia³

Lön susananak leanya septembernek 18 Napan, kynek lön Neue borbara, az az vosarnapon 11 ora közöt és 12 ora közöt eiel zebenben.

1579

susananak lött esmeg leanya zent antal nap estin 1 ora közöt es keet ora közöt zombaton, kinek Neue sofia.

Ez keet leany közöt hozot volt esmeg hon nem letemben egy fiat, Melý ldetlen volt, annak Neue Ninchen.

(78b).

1570

Mikor Irnanak enný eztendöben, tudný Illik 1570 Juliusnak 24 napan hogý lön camora Ispanna zebenben, hozta vala velle el budaý tamast Illien kepen, hogý ömaga beteg volna es ötet hadna kepeben⁵⁵) hogý Mindeneket latna, de ez chak tette-tes volt, kit Meg esmerek az kiralý aranyanak egik twzböl ký vetele koron, hogý chak fraska⁵⁶) volna de ezen Vol^{na}nak, hogý entöllem Mind ketten chak lophatnaiak el, annak vtanna akarhoua lennek.

Maga haluan az enzolgaim, budaý tamas Mikeppen eskwt elöttwnk

¹ Az elötte »generacione« állott, de ki van törölve és fölébe írva »generacio«

² E két szó törölve.

³ Mellette K. C. betűkből összetett monogramm.

(79a.) Illien Modon, hogý Isten ötet vgý vigie hazához az ö feleseget es giermekit lathatný egessegeben, az Minemö Igazan ö esközik es zol, hogý öneký nem kel sem testenek essem lelke- nek, söt meg ha az feiedelem akarnaýs, Nem Miuelý, Isten ötet vgý segelie.

Ezt penýg Monta tizzer chak en elöttemis, annalkwl⁵⁷⁾ zol- gaim elöt Menýezer Mondotta Buday tamas, de vgian semmý az ö eskwese es Mondasa, chak fraska es hazugsag.

Esmeg köuetkezyk buday tamasnak Masodik eskwesse, mely- ben vagion Nagý hazugsaga ký Nýluan vagion, Tudný Illik

(79b.)¹

(80a.) Wueget lagitaný

Vegý zaruas verth Echetet, föld meg benne az lueget es Jo lagý lezen

Festeket Mikeppen kel chinalný. Vegý Terpentinat, lakkat, törd meg Jol lagian, oztan egý kis kazetaban föld meg es Jo lezen.

(80b—82b).²

(83a.) 1570 Mense Februarii die 3.³ Mikor Minket Vachý Peter- rel egietemben kýralý Ewfelsege Megiesre hýuatot vala, es onnat feieruarra es onnat zeibenben, Mikor volt volna egy holnapban, azkort töttem be az aranýat es granaltam, annet vakatunk, heaban, vgian azon betöt aranýnak az twze volt akor 32 orayg, az töby hatra Maradot, kýt elnem kel hadný, ez rendben, kyualk- pen elsöben, annak vtanna az p^oba Mutattia meg, Mýhez kel Magat tartaný, könnýeb dolog az kopaszt borotualný az hajasnal, Igen vak az, ký az rosta altal Nemlat, Mint az en kamuty balasom etc.

(83b). Azert tarch ahoz Magadat, az kýt tuch estanoltal az regý lazlo deaktol,

Lassad am az ezes az tudatlannak Meg hagia Magat chalný, Igaz ugian: hund be zemed Im meg challak.

Masod twznek Jarassa az az az arannýak gradussanak oraia öt ora 22 ligaias az arannak allötmeg karat 23½.

(84a.)⁴

(84b.) 1574 die 5 laurentý.

Chodalathos az emberek közöt kynek kinek termeze- teben distinciot tenný, Mýuel hogý Miuel kwlömböz az egik természetü az Masiktol, Azonkepen az tudomanýis zinte azonke- pen, Mindenýknek chak rezzerint vadnak, tudný Illik, Minden ember kwlön kwlön planetak alat fogantattak es zwlettettek, azoknakis mind kwlömb kwlomb természetik vagion, Mint hogý az regý

¹ E lap üres.

² E lapok üresék.

³ A margóra írva.

⁴ E lap üres.

doctorok is zolnak felölle, hogÿ de superioribus gerentur et reguntur Inferiora,

Azonkepen reuellaltatik meg Minden embernek az ö bölche-sege az planetak által, Melÿ planetakat biria az Minden ható Isten, Minden ereieket es oda declinalia, az houa akaria.

(85a.) De Mind ezeknek felette ezt akarom Jelentennem, hogÿ ezeket ertwen, Az aranÿnak Beutelekort vgÿ chelekegiel, hogÿ Magadat Megne hagiad senkÿ kedueert chalnÿ, hogÿ alab vegied az töuel az aranÿat, Mert az lucromot kÿ nem athatod, Mint en Jartam egÿnehanzor, de legÿen meg Mindenÿk fele az Igaz es Jo köuetkezik belölle Mind egÿ fele es Mind Masfele, kÿ dichiretes Mindenek elöt

(85b.)¹

(86a.) Az kemenchet begÿwtatam es az virgakat be sozam es egÿ twzben tartam az en zokasomzerint, es kÿ vöm,⁵⁸) lön smaydek es gradussabanis fellieb Mene, vgÿ Mint az tekelletes gradusra, Melliel Meeg Mas aranÿatis meg Jouita Mind koloraban² es mind gradussaban, pondussa penÿg Nem apadot az m^{arca} 70, peseta 33, töbet p^{eseta} 20.

Ezt meg elek ez vÿlagon minden wdöben obserualok, azis obserualia, az kÿ meg erthety sine dubio, de az orat meg talalia, Medig en vÿttem, keues Munkaual Nagÿ dolog es Nagÿ bölcheseg, deo gracias etc. Ha első twzben fellieb Megien 23nal es nem erÿ az 23 $\frac{1}{2}$, ne gondolÿ velle, es ha töröis, ösd meg es tedbe. Mint Monda^m, smaydek lezen es az gradussa is fel megien es nem zal annet, mint hogÿ granu^mban tenned be, erched ha ezed vagion.

(86b.) **1575** die 1 Octobris

Mÿkor az prima Inposiciot betöttem volna es az első twzböl kÿwottem volna, lön karat 23, esmeg be töm felet es Vwm⁵⁹) az tekelletes gradusra az twzet, de semmit Nem haznala, hane^m vgian azon graduson Marada.

Oka penÿg ez lön, kÿ nagÿ ok estitkos, az kÿ reaia nem vigiaz, Nagÿ kar köuetkezők vtanna, Mint Nekem Mostan ezben az inposicioban.

Első ez, hogÿ Mÿkor granalz, tahat gondot viselÿ reaia, hogÿ Mÿkor az kellaban sok Ideÿg fuwod, tahat annak elötte az Mÿ on benne vagion, Mind el Megien.

Masik Mÿkor az Mixturat beleie veted, tahat akoris chak adig, Meeg három paternostert el Mondaz, adig allion az twzben, oztan Mingiarast el kezgied Isten akarattiabol az granalast, Igÿ Jo lezen, de ha Mennel kesebben⁶⁰) Jartatod, annal Inkab karosb es ha 10-zer

¹ Üres lap.

² Szin, color.

(87a.) tezed be az kemencheben, egy chalnera¹ sem hag fellieb az gradus, hanem chak vezteg al, Mert ky Ment belölle az Mjxtura.

(87b.) **1576** die 6 Maý.

Mýkor Irnanak enný eztendöben, tudny Illik 1576, hogy betöttem vala az pri^{ma} Inposiciot, Melý volt m^{arca} 208, p^{eseta} —, karat 17, pwnköst Napian ky veuök, Mene finu[m]ra Masodik twzbl² Melý volt 20 oraýg, az első twzben lötuala gradussa karat 22 $\frac{1}{2}$,

Ezt aranzam es Mondom Jobnak lenny, hogy Masfel twzben Job hogý operallion es smaydek legien, hogýnem Mint egyben estörö legien, mert sok Mercuriomnak esik sok vezedelme, de ved ezedben ezt, hogý Mint annak elötte emlekeztem vala, az kemenche zaianak zepen be rakasara gondot visely, Mert ha Meg Rekezted essuspiriomot nem vehet, semmykeppen az gradus fellieb nem Megien, Meog söt alab zal.

(88a.) Mint hogý eben az Inposicio aranyában töttem vala be m^{arcas} 62, p^{esetas} 26 es Jartatam vgý Mint 20 oraýg, Mint annak elötte Jartattuk vala ennek az töbit, es hogý probaiat veuök, Meg latuan az gradussat, Meeg alab zallot vala Inkab hogýnem Mint fellieb Ment volna, Mert az zaýat Meg foýtottak volt, kit se ök essem en ezwtben Nem vöttwnk volt, Maga ezfele aranyat Jartottunk vala 20 oranýg m^{arcas} 88, p^{esetam} —, es finu^mra Ment vala, Mýkor lmmar az p^{robat} esmeg betewök az kemencheben esmeg Jartatok 18 oraýg es kiueuök, Meg latuan az gradussat, lön meg az ö gradussa vgý mint karat 23 $\frac{1}{2}$.

(88b.) Vas lagitas

Ved igazan özue soot, agiagot, Mezet, Hagýmat es fa olaýt, Tördmeg es kend be velle az vasat, fwch meg io erössen, es hogý Meg fwlt,³ hadmeg ömagatol hwlñý es Jo lagý lezen.

Ereztö vjzart Jot Chinalny

vegý 9 loth Cretat es Meg anny banýazoldet, 1 Nehezek porist, $\frac{1}{2}$ nehezek borköuet, $\frac{1}{2}$ nehezek egetet Timsot es ezeket vesd egyben egy Mertekben, es Mindezek Menýt Niomnak, Meg anny viaszt vegý es az fellýwl Megmondot allatokban elegýchd.

(89a.) **1580** die Lucie

Was Araniazas

Wegý 1 loth galichköuet, 2 loth timsoth, 1 loth feier galichköuet, $\frac{1}{2}$ loth plumosumot, Tizta vizben kel vetny, hogý porra

¹ A. m. »czollnyira«. E szó nincs meg a NySz.-ban. Z. Gy.

² Eredetileg »twzben« állott, de ki van javítva.

³ Előbb az író tévedésből »hwlt«-et írt, azután javította ki »fwlt«-re.

Tötted, Megkel solualny, hogy Týzta viz legien, vgý kel beleie vetny, es az kenesö Megfogia es kend be arannyal, fonchorlottal⁶¹⁾ es zaraz fel⁶²⁾ Mint tudod.

Was Lagitas

Werd ozue — ¹ soot, agiagot, Mezet, hagymat fa olaýal, Törd meg es kendbe velle az vasat, fwch Jo erössen Meg, had ömagától Meg hwný es Jo lezen. P^{ro}batu^m.

(89b). Egy zep vyzet Chinalny vas Aranýazny

Wegý három lot vizet, 2 lot timsot, 1 peseta vitroliomot, 1 peseta aurý pigmentomot, 1 peseta gris pant, Azt törd iol egyben, az vtan vegý három peseta borköuet es 3 peseta feier soot, Törd týztan egyben, es Mikor Meg főzöd, ösdbele es oluagion Meg, hogy vyzze lezen, Annak vtanna ösd egyben, Irý velle az vason az Mit akarz, az Iras helien Mind veres lezen es Meg fogia az kenesö, kend be arannyal es zarazdfel Mint Tudod es Jolezen, p^{ro}bat^{um}.

(90a.) Masodchor Annak vtanna esmeg Chinalý vyzet, kiuel te vasat aranýazhach, Elözör Tiztichmeg az vasat zep siman, Annak vtanna vegý 1 rezt galichköuet, 1 rez borköuet es harmad rez Timsot es 1 rez tizta vizet, hadmeg olwadny benne az Materiat, Annak vtanna ved az vizet es Irý velle výragot vagý azt az Mýt akarz, Az vtan tarch az zenhez, ottan rez zinö lezen,

Annak vtanna sikard meg wtet, vegý Mercuriomot, Az kit Megkel aranýazny, Az vtan vegý tabla aranýat, tedrea, tarch az zenre, Meg veressedik, oztan akkor hogy veres lezen,

De Jol ezedben gegied, hogy az aranýath Jolbe Niomiad. az zen felet esmeg Igazgasd az sikarloual, Meg aranýazhatod az zabliatis velle, Mint zinte akarod.

(90b.) Jo zep festek Mint egy somalch.⁶³⁾ Az terpentinat főzd meg az Meg töröt lakkaual egy kis kazetaban es Jo lezen.

Az araný[n]ak² zep zint adny vegý 1 lot zalaniakot, 1 lo[t] galichköuet, 1 lot gris pant, 2 lot saletromot, Törd egyben, Jolezen.

Achelt ezwstözný.

Wegý egy lot valazto vyzet es egy löt (így) kenesöt es egy keues ezwstöt, vesd az valazto vyzben ezeket, had egie meg, es Irý uelle valamit az Mit akarz, zarazd fel, Jolezen.

Masodchor ha vyzet akarz Chinalny, vasat aranýazny, De Elözör Týztich meg

(91a.) Az wasakat zepen, hogy fenýliek zep siman, Chinalý egy vizet, vegý galýchköuet 1 rezt, borköuet 1, 3 rezt Timsotis, 1 rezt Týzta vizet, had meg oluadny benne.

¹ Egy szó helye üresen hagyva.

² Elözör »Aranýas Mw« volt írva, melyből az utolsó 3 betüt szerző törölte és »aranýnak-ra akarta javítani, az n-et azonban elfeledte odairni.

Annak vtanna ved az vyzet es Irÿ velle viragot vegÿ az Mit akarz, az vtan tarch az zenhez, ottan rezzinö lezen, Annak vtanna sikard meg ötet, vegÿ Mercuriomot es az kit Meg akarz aranyaznÿ, Az vtan vegÿ tabla aranyat, ted rea, tarch az zenre Meg veressedÿg, de Jol ezedben vegied, hogÿ az arannÿal Jolle Niomiad az zenfelet es Meg Igazgasd az sikarloual.

Az zabliatis Meg aranyazhatod velle, Mint zinte akarod.

(91b.) Aranya[s] Mwnek valo festek.

wegÿ $\frac{1}{2}$ loth saletromot, 1 loth grispanth, 1 loth saletromot, 1 loth galichköuet, Törd egyben vyzel, Mikor Ereztenÿ akarz Miuet velle, hogÿ Meg eget, sengesen olch vyzben es zep zinö lezen Mint akarod.

Washoz es Achelhoz valo Etetes.

wegÿ 1 loth timsot. 1 loth grispant, 1 loth zalamiakot, Eze- ket törd özue es vesd $\frac{1}{2}$ loth galichköuet, $\frac{1}{2}$ loth Mercuriomot Az vizben ezeket es ha valamit akarz etetnÿ velle, öttögesd rea egy kalannal es Jo vyz Etetnÿ.

(92a.) Ezwsthöz es Achelhoz valo vyz.

wegÿ 1 loth valazto vyzet, 1 rez kenesöt es 1 keues ezws- töt, vesd az valazto vyzben es Jo lezen, Irÿ velle.

Aranyas Mwnek ualo festek.

Wegÿ $\frac{1}{2}$ loth galichköuet. $\frac{1}{2}$ loth grispant, $\frac{1}{2}$ loth saetro- mot, $\frac{1}{2}$ nehezek zalanÿakot, Törd özue zepen es elÿ vgÿ velle, Mint Tudod.

(92b—93a.)¹

(93b.) faciunt a 12 vsque 19 *plumbi* pesetas 3, *cupri* 1, a 19 usque 22 $\frac{1}{2}$, *plumbi* p^{esetas} 6, *cupri* p^{esetas} 1 $\frac{1}{2}$.²

Quando aurum est 12 graduum, ad unam m^{arca} auri recipe 2 p^{esetas} cupri et 3 p^{esetas} saturni. Item si aurum sit 16, 17 vel 18 graduum vel 19, ad unam m^{arca} recipe 1 p^{esetas} cupri et $\frac{1}{4}$, de saturno 2 $\frac{1}{2}$ p^{esetas}. Si autem 20, 21, 22, 23 gradus, Recipe ad unam m^{arca} 1 p^{esetas} cupri vel minus, de plumbo p^{esetas} duo. Et hanc practicam dixit Janco Cibinium esse veram.

Nota cuilibet marce auri a 12 k^{arat} usque 20 adduntur tria p^{esetas} *plumbi* et 2 p^{esetas} *cupri*.³

Item a 20 karat usque ad finum adduntur uni (*így*) m^{arca} 2 *plumbi* $\frac{3}{4}$ p^{esetas} *cupri*.³

Item a qualibet m^{arca} post inposicionem ad cemmentum debet esse florenus unus residuum.

¹ Üres lapok.

² E két sor a lap szélére van írva; a fémek nevei alchymiai jegyekkel pótolvák.

³ A dőlt betűkkel írt fémnevek alchymiai jegyekkel.

Ad cementum quoddam recipe 1 lot salis armoniacis, 1 lot viride eris, 2 lot salis nitri, 1 lot vitrioly.¹

(94a.)²

(94b.) 1578.

Sapiencia Aurifabrorm.

Ha akarz Jo felereztö v̄yazt Chinalnȳa,

Wegy 8 lot viaszt, 5 lot verescretat, 2 lot ban̄yazöldet, $\frac{1}{2}$ peseta porist, $1\frac{1}{2}$ peseta galichkõuet egettet, 1 peseta borkõuet, $\frac{1}{2}$ peseta reezport.

Aran̄y festeket Jot Chinalnȳ Wegy 2 lot salamiakot es $1\frac{1}{2}$ anny grispan̄t es $\frac{1}{2}$ orth⁶⁴) sale[t]romot.

Feier aran̄y festeket

5 lot soot, 5 lot saletromot, $1\frac{1}{2}$ peseta egetet timsot, Tõriek meg es elegychekek echetben auagȳ v̄yzben, felegetuen olchak vrinaban

(95a.) Ha akarz Jo vereszino festeket Chinalnȳ,

1 lot veres Cretat, 2 lot soot, 1 lot kenkõuet, 1 lot Borkõuet, $\frac{1}{2}$ quintin Nyomo spisklochot,⁶⁵) Tõrd meg Jol festek tõrõ kõuõn, ezeket Mind egy fazekben kel tennȳ, v̄yz anne, Menȳ vrina, Menȳ vrina annȳ echet, es M̄ykoron elzarad, esmeg Merȳ annet, de egykis Ne legien tõb az Masiknal.

(95b.)³

(96a.) Ha az kezedben esik az kõzwenȳ es Meg dagad.

Wegy Rosa pogachat es zeekfwuet az az camanillat es saliat, fozzek Meg borban, Mosgiek aban, Ne v̄yzben, es Meg gyogwl.⁶⁶)

(96b.) 1569

Mikor Irnanak ennȳ eztendõben, Elõzõr M̄ykor sok kõnyõrgesert Ihiw Vachy Petert kamara Ispanna tõttek volna, feier varat hoḡy valank, tõn Illien arultatast Raỹtam, Estue Mikor vachoraltunk volna, Jõue bezereȳ vram õche oda az zallasra, es Monda Nekwnk, k̄yualkepen ennekem, holnap kegielmedet õ felsege oda hiuattia es Meg eskwttetȳ, Mondek kichodat. Kegyelmedet Janos vram. Ezt Meg haluan vachy Peter, Monda ennekem, zeretõ Janos vram es Jo sogorom, k̄yne Menȳ az hazbol, ne Jar̄y k̄yn, hoḡy ne lassanak, Mert Meg eskwttettnek. Im en azt Mondom, hoḡy el bochattalak az zekerrel zebenben, vḡy Ment el es vḡy arwl̄t el Mind chak̄y vram es Mind õfelsegenek es Mind bekes vramnak.

(97a.) Touaba vḡy zertzette az artikulosokat, k̄yt zememmel Jol latek hoḡy be ada, azoknak az artikulosoknak chak harmad rezeis Nem Jut ezemben.

¹ Elõbb tévedésből »viridȳ« állott, melyeta szerzõ »vitriolȳ«-ra javított ki.

² Üres lap.

³ Üres lap.

1 ez. hogý semmit az cement Mestersegeben, ký volna, semmit ne Mýueliek hire nelkwl, hogý az en tudomanýomat el lophassa,

2 ez, hogý az strellesben valamit Mond, Megfogagiam, ký enneke^m hwtöm ellen vagion,

3 ez, hogý Mýhelt az cementelest eluegezem, tahat ablakot aýtot bezegezzek es az kolchat öneký agiam es az aranrolis zamot agiak,

4 ez, hogý az tegeleket Megne meriem törný ö hýre nelkwl,

5, Valamý az cementnek bölchesege, ký Jelenchem Neký,

(97b). 6 Ez, hogý az Mý aranyat be adnak az vrain, es kezemben agia, arra en registromot es Irast vtanna Ne tarchak, hamem (*így*) Chak neký hagiam, hogý Inkab lophasson, de ennekem ¹ Illik arra gondot viselnem, hogý Mit ad ennekem es Mit adok önekie, Nem chak öneký, hanem az cusornak,⁶⁷⁾ es ot az Mý az cusioban lezenis hazon, meg akarom tudnom,

7, valany ² sopra dek töres, ký kiralýe volna, azt Mind Maganak tulaýdonýtanaia.

Es annak felette azt Mongia es azal tugiabe zamat, hogý ö zolgaia vagiok, en penyg býzoný Nem öue wagiok, hane^m kiraýe, Mint te.

(98a.)

1570

Mikor Irnanak enny eztendöben előzör Mikor kakas andrast kamora Ispanne (*így*)⁶⁸⁾ teuek, foga hozzaia amaz olaszt, kit Masneuel budaý tamasnak Mondatik, ezokaert, hogý engemet Meg chalianak

(98b – 99a.)³

(99b.) Recepta Contra frigum doloris.

Vegý apiomot partem 1, Petrisoliomot partem 1, kaprot partem 1, Lewestökömöt⁶⁹⁾ partem 1, Törd özwe Jol, es annakutanna ös erös echetet Reaia es fachardmeg, oztan Annak az viszeuel hinchek meg az gyermek Ruhaiat esfekessek beleie, es Meg gyögýul, Probatu^m est.

Contra podagram Recipe oleom petrolý et vnge cum oleo et valebit.

Aliud Idem Recipe vinum sublimatum et ⁴

(100a.) Zwfogastol⁷⁰⁾ es Nylallastol Job orwossag ennel soha nem lehet, Mint ez,:

wegý kasat egý rezth, wegý korpat 1 rezth, wegý len Magot 1 rezth, wegý soot egý rezth Egyenlö Mertekkel es Meleg

¹ Olv. »ennekem.«

² Olv. »valamý.«

³ Üres lapok.

⁴ A mondat itt megszakad.

echettel habariak meg özuesegel, hogý kenhessek Ruhara, es kssek zýuere auagy oldalara, es meg gygyl egy oraýg auagy kettyg etc.

(100b.)

1574

Juliusnak 22 Napián Jöttek vala zeben Melle az halal elt koloswarrol Pullaher Istwan felesegestl, zch Marton esmeg felesegestl es hercheg Antal leányaual, de az zebený vrain benem bochatak az varasban

Die 19 Julý.¹

Felesegem giermekem penyg lopwa Jttekbe, Mert ha tuttak volna. talam ketis benem bochattak volna, hameg montak volna, hogý koloswarrol Jöttek legien,

Annak vtanna Penyg anymank ... ais² Ne^m bochatak be kere-semre semmýkeppen

(101a.) Anno Domini 1580 eztendbe lattunk chodakat az egegben keetcher Muzkoua orzaga fell.

Masod eztendben 1581 lattunk esmeg keetcher, echer lattunk, Masodchor lattuk Septembernek 22 Napián esmeg vgian ot az helien, az hol annakelőtte lattuk vala 1580 eztendben

Esmeg lattunk Nap Niugat fele veres villamasokat⁷¹) die 26 January 1582.

(101b.)

1586

Hasfaiastol valo oruossag, vegý lenmag pogachat, trd me[g] Jol es Meleg Teýet os reaia, habard meg es kend egy Ruhara, es kssek Jo melegen, Mint el[t]wrheted, az hasadra lepegienek,⁷²) Jolbe tarch Melegen Magadat, Hamar Meg gygwlyz. P^obatu^m per Me Joanne^m.³

JEGYZETEK CZEMENTES JÁNOS KÖNYVÉHEZ.

ZOLNAI GYULÁTÓL.

Kolozsvári Czementes Jánosnak fent közlött kézírata nemcsak a természettudóst és mveltsgtrtnetirt, hanem a nyelvészt is érdekelheti. Bár keletkezése kora (a XVI. századnak jobbára második fele) nem oly régi idő, hogý az emlkben nevezetesebb nyelvi régiségeket várhatnánk, a kéziratot mégis a nyelv-

¹ A lapszélre írva.

² Valszinleg »anyankatis«. (A k betű a lap bels szln.)

³ A kézirat itt végződik. A lap többi részét a titkos abcze második változata foglalja el, mint arról a bevezetésben szóltam. Ez alatt XVIII. századi kézzel írt megjegyzés: *Bis hier sein blatler ... und geschriebener 104. A 102a—121b. lapok üresek.*